

DOI: 10.30840/2413-7065.1(66).2018.131767

СТРУКТУРНО-СЛОВОТВІРНІ ТА СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПСЕВДОНІМІВ ЧЛЕНІВ ОУН-УПА ТА УЧАСНИКІВ АТО: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ*

Ангеліна ФЕДОРІВ

учениця 11 класу Добровлянського НВК I–III ступенів Івано-Франківської області

Науковий керівник – **Фінів Вікторія Михайлівна**

Функціонування псевдонімів, що є синкретичними одиницями, посідає чільне місце в системі досліджень антропонімікону української мови. Незважаючи на численні праці, присвячені вивченню цього класу онімів, зауважимо, що деякі питання все ж залишились поза увагою науковців. Належним чином не висвітлено особливості будови, творення та семантики сучасних військових псевдонімів та псевдонімів членів ОУН-УПА. Зокрема, це зумовлено, з одного боку, активним процесом псевдонімотворчості у зв'язку з військово-політичною ситуацією в Україні, а також відсутністю комплексного аналізу цього класу онімів. Таким чином, дослідження псевдонімів крізь призму зіставлення структурно-словотвірних та семантичних особливостей псевд членів ОУН-УПА та позивних учасників АТО є виправданим і своєчасним.

У нашому дослідженні важливим є власне лінгвістичний підхід до аналізу зазначеного класу псевдонімів. Сьогодні вченими всебічно висвітлено поняття «псевдонім» (Павликівська Н. [9; 10; 11], Суркова Т. [14], Чучка П. [17]), виокремлено його визначальні риси у системі

онімних найменувань української мови (Лучик В. [7], Німчук В. [8]), розрізнено поняття псевдоніма і криптоніма, псевдоніма і прізвиська (Капелюшний В. [2], Торчинський М. [15]), описано причини вибору автором тієї чи іншої самоназви (Лесюк М. [5; 6], Патриляк І. [12], Шульська Н. [18]), проте комплексного дослідження семантики та структури псевдонімів українських військових і досі немає. Цим і зумовлена актуальність обраної теми.

Мета роботи – на основі фактичного матеріалу проаналізувати особливості творення, будови та семантики псевдонімів українських військових (періоду ОУН-УПА та АТО).

Мета реалізується шляхом виконання таких завдань:

- висвітлити термін «псевдонім» у світлі сучасних мовознавчих студій;
- розкрити поняття «псевдо» та «позивний» в опозиції до криптонімів, прізвиськ і кличок;
- зібрати та систематизувати псевдоніми членів ОУН УПА та учасників АТО;
- описати причини, які детермінують вибір тієї чи іншої самоназви військовими;

* Скорочено.

– проаналізувати структурні моделі фіктонімних одиниць;

– описати способи творення псевд вояків ОУН-УПА та позивних АТО.

Об'єкт дослідження – вторинні найменування українських військових.

Предмет дослідження – особливості будови, творення та значення самоназв вояків ОУН-УПА у порівнянні з позивними атовців.

Матеріалом дослідження послужили псевдоніми, виокремлені зі списків загиблих учасників АТО упродовж 2014–2017 років, статей періодичного видання Міністерства оборони України «Народна армія», засобів масової інформації (зокрема, телевізійних новин, статей, інтернет-ресурсів «Цензор.нет», «Депо», «Радіо Свобода»), інтерв'ю з учасниками АТО; історичні джерела. Обсяг картопки – 1679 одиниць (з них – 1012 псевд членів ОУН-УПА та 667 позивних учасників АТО).

Специфіка та характер роботи зумовили використання комплексної методики. *Описовий метод* сприяв інтерпретації основних понять, *структурний* дав змогу типологізувати засоби та способи творення псевдонімних одиниць, а також систематизувати їх структурні моделі, *кількісний аналіз* застосовано з метою виокремлення псевдонімів, а також для визначення частотності досліджуваних одиниць, *зіставний* метод використано для різноаспектного порівняння позивних учасників АТО та вояків ОУН-УПА. Використання вказаної вище сукупності методів сприяє всебічному підходу до аналізу фіктонімів українських військових.

Структура роботи: дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних

висновків, списку використаної літератури та додатків. У першому розділі інтерпретовано поняття «псевдонім» в аспекті зіставлення його з іншими видами фіктонімів (позивними, псевдами, криптонімами, прізвиськами та кличками), виокремлено ознаки псевдонімів військових та окреслено місце цих одиниць у системі антропонімних найменувань, висвітлено причини та мотиви вибору самоназви автором. У другому розділі проаналізовано особливості будови та способи і засоби творення псевдонайменувань військових АТО та членів ОУН-УПА, змодельовано структурні типи цих лінгвістичних одиниць.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в запропонованому дослідженні здійснено системний аналіз псевд ОУН-УПА та позивних учасників АТО крізь призму порівняння їх структурно-словотвірних та семантичних особливостей, виокремлено найпродуктивніші фіктонімні моделі, диференційовано різні класи онімів, вторинні найменування зазначених класів висвітлено в опозиції з криптонімами та прізвиськами.

Практичне значення одержаних результатів: висновки, одержані в результаті дослідження, можуть бути використані при підготовці науково-дослідних робіт з дериватології та ономастики, при читанні відповідних спецкурсів та спецсемінірів. Представлені у роботі псевдонімні одиниці, отримані внаслідок проведеної пошукової роботи, можуть бути застосовані на уроках української мови, історії України та народознавства в школі.

Апробація результатів роботи здійснена у формі доповіді на заняттях гуртка «Мовознавство» та на I етапі захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в дослідженні семантики та прагматичного потенціалу досліджуваних одиниць.

Псевдоніми як об'єкт лінгвістичних досліджень

Відомо, що псевдонімам належить чільне місце в антропонімній системі української мови. Як мовне явище вони зацікавили багатьох лінгвістів (Лучик В. [7], Німчук В. [8], Павликівська Н. [9; 10; 11], Лесюк М. [5; 6]), проте повного дослідження української псевдонімії досі немає.

Термін «псевдонім» об'єднує величезну групу вигаданих імен, різнотипних за способами творення і графічним зображенням. На відміну від обов'язкових і сталих позначень особи, псевдоніми є факультативними найменуваннями, які використовуються в окремих соціально-професійних групах. Їх функціонування не регламентується законодавчо [3] (*Товстий, Фін – Власенко Володимир, Запорожець – Кавацюк Василь*).

Більшість мовознавців розглядає псевдоніми у системі антропонімікону. Тому звернімо увагу на те, як пояснюється термін «антропонім» у мовознавчій літературі: **антропонім** – будь-яке власне ім'я людини (або групи людей), у тому числі ім'я по батькові, прізвище, прізвисько, псевдонім, криптонім (таємне, зашифроване ім'я), андронім (найменування дружини прізвищем чоловіка), гінеконім (найменування чоловіка прізвищем матері, дружини), патронім (найменування людини від імені чи прізвища батька або предків) [14, с. 92].

Псевдоніми – це приbrane ім'я, прізвище або авторський знак, яким користується письменник, журналіст,

актор і т. д. замість власного прізвища [1, с. 1001].

У мовознавстві псевдоніми тлумачать як:

- специфічний розряд антропонімів – індивідуальних імен людей;
- самоназви, що виникли в результаті свідомого вибору автором мотиву номінації та способів і засобів мови для його реалізації.

На переконання П. Чучки, псевдоніми мають достатню кількість ознак, аби вважати їх онімами окремого класу в рамках національної антропосистеми [17, с. 100–103]. Ми цілком погоджуємося із твердженням науковця, який серед ознак псевдонімів визначальними вважає такі:

- 1) псевдонім є самоназвою, яка обирається самостійно;
- 2) псевдонімна одиниця – це факультативний знак, не регламентований нормативно-правовими актами;
- 3) майже всі фіктоніми є неофіційними назвами;
- 4) вони не успадковуються;
- 5) псевдонімів у тої самої особи може бути безліч;
- 6) майже кожне вторинне самонайменування є мотивованою, промовистою назвою, якою особа не просто називає, але й характеризує себе.

Таким чином, П. Чучка інтерпретує псевдонім як самоназву, яку факультативно використовує особа поряд зі справжнім прізвищем чи іменем з метою приховати своє «Я» або маніфестувати власне життєве кредо [17, с. 105].

За Т. Комісаренко, псевдонімні одиниці поділяємо на [3]:

- 1) власне псевдоніми, що створюють ілюзію справжності імені й прізвища (*Бобер Сірко; Маруся Звіробій – Самбул*

Олена (АТО); *Архип Щербак – Хома Василь, Арсенич Володимир – Охримович Степан, Богдан Бард – Максимів Іван, Боднар Євстахій – Польовий Омелян (ОУН-УПА)*);

2) узагальнювальні (колективні) псевдоніми (*Волонтери – Конови Вікторія та Олександр, передок – бійці батальйону «Айдар», кіборги – бійці 3-го батальйону 80-ї десантно-штурмової бригади (АТО); «Леви», «Вовки», «Сян», «Месники» – відділення та роти підрозділів ОУН-УПА*);

3) фразіоніми або описові псевдоніми;

4) топонімічні псевдоніми (*Полтава – Петро Федун, Москва – Литвинчук Іван Самійлович, Гуцул – Гурний Дмитро, Одеса – Смірнов Сергій, Обухів – Кононко Сергій (АТО); Верховинець – Троцюк Григорій, Гуцул – Бутковський Іван, Умань – Ухань Михайло (ОУН-УПА)*);

5) аллоніми – це використання чужого прізвища (*Лермонтов – Ніколов М., Довбуш – Філіпчук Юрій, Да Вінчі – Коцюбайло Дмитро (АТО); Білоус – Шульган Мар'ян, Гонта – Гибляк Григорій, Адамчук – Дудич Микола, Андрієнко – Луцький Олександр (ОУН-УПА)*);

6) графоніми: *СВД – Демиденко Сергій, ВДВ – Дмитренко Віктор (АТО); ТМР – Володимир Кудра (ОУН-УПА)*.

Бачимо, що вчена окремим видом псевдонімів виділяє графоніми, тим самим ототожнюючи псевдонімні одиниці з криптонімами. Вагомий внесок у дослідження української псевдоніміки зробила Н. Павликівська, монографія якої присвячена комплексному аналізу різних груп псевдонімів ХХ століття, зокрема літературно-мистецьких, політичних та кримінальних. Учена подає власну дефініцію терміна «псевдонім»

як особливого виду антропоніма, визначивши тим самим його статус в національній ономосистемі. Важливим у праці є виокремлення функцій псевдонімних одиниць, диференціація псевдонімів, прізвиськ і кличок, аналіз способів і засобів творення цього класу антропонімів. Суперечливим, на нашу думку, є твердження про те, що кличка – це різновид псевдоніма [9, с. 16].

Отже, на основі тверджень лінгвістів ми змогли сформулювати власне визначення терміна «псевдонім». На нашу думку, **псевдонім** – це вторинне фіктивне самонайменування людини; одиниця ономастики, що є об'єктом вивчення різних наук (мовознавства, історії, літератури).

Для кращого розуміння поняття «псевдонім» необхідне розрізнення його з однотипними видами антропонімів, зокрема криптонімами, кличками та прізвиськами, а також диференціація в опозиції до понять «псевдо» та «позивний». У роботі ми ототожнюємо поняття *псевдонім, псевдо й позивний*, адже в кожного із них спільне призначення – «приховати, замаскувати» справжнє ім'я носія. Очевидно, що псевдонім має найширшу сферу застосування (окрім військово-політичної, також мистецтво, література). Термін «псевдо» використовують стосовно учасників національно-визвольних змагань (ОУН-УПА), і нині ним послуговуються бійці багатьох добровольчих батальйонів. Та найвживанішим у сучасному дискурсі є поняття «позивний», який служить для того, щоб боєць мав змогу не називати своїх персональних даних [13, с. 138].

Криптоніми – це одиниці, які виконують функцію символічного позначення авторства, змінюючи справжнє

іменування скороченням у вигляді літер, неповних слів, різноманітних графічних знаків і приписів у різних комбінаціях [15, с. 148]. Вважаємо, що криптоніми, як і псевдоніми, є фіктивними самоназвами особи. Проте диференційною ознакою між зазначеними онімними одиницями є структурна репрезентація: псевдонім виражається повним словом, а криптонім – скороченням. Таким чином, криптоніми розглядатимемо в системі псевдонімікону, співвідносячи зазначені класи онімів як частину і ціле. Розгляньмо на прикладі: *Боровий – Брилевський Василь, Бородачий – Хвалібота Михайло, Бородач – сотенний «Юнацька сотня» ВО-2 «Буг», Босий – Брилевський Василь* (псевдоніми) та *ТМР – Кудра Володимир* (криптоніми) (ОУН-УПА), *Фартовий – Веремєнко Олександр, Федір – Мірошніченко Олексій, Феофан – Семьонов Олексій, Фестиваль – Бондар Ярослав* (псевдоніми) та *Фарік – Фарісей Анатолій, Абрех – Абрютін Сергій, Абрикос – Абрисимов Євген, Абрикос – Зінчак Валентин* (криптоніми) (АТО).

Клички та прізвиська також відносяться до антропонімів. На переконання багатьох учених, терміни «кличка» та «псевдонім» варто розрізняти. У лексикографічних працях термін «кличка» визначається як: 1. Зоонім. 2. Конспіративне прізвисько у людини, яка перебуває в якійсь таємній організації, зокрема партійна кличка у багатьох членів партії у період її нелегального існування (зараз – партійний псевдонім). 3. Жартівливе прізвисько. Іноді справжнє особове ім'я людини із суфіксом зневажливої оцінки може ставати чимось подібним до клички [2, с. 127; 14, с. 92]. Можемо зробити висновок про те, що поняття

«кличка» та «псевдо-позивний» є частково тотожними.

Прізвисько характеризується дещо іншими ознаками. Як зазначає П. Чучка, **прізвисько** – найчисельніший, найрізноманітніший і наймінливіший клас антропонімів, що характеризують людину за її особистими зовнішніми чи внутрішніми рисами [17, с. 118]. Крім фізичних і психічних ознак, мотивом для появи прізвиськ часто є рід діяльності, особливості мови чи мовлення, різні вчинки, територіальна чи етнічна характеристика особи, її соціальне становище. На відміну від прізвищ, прізвиська зберігають лексичне значення та емоційний відтінок, чим близькі до псевдонімів. Майже всі вони однопоколінні, рідко передаються у спадок. Менш чисельний розряд становлять прізвиська, які характеризують особу відносно її родичів [7, с. 131].

Між псевдонімом і прізвиськом простежується особлива схожість, яка проявляється у тому, що:

- вони є засобом вторинної номінації людини;
- їх вживання має необов'язковий, факультативний характер;
- більшість псевдонімів, як і прізвиськ, наділена значним інформативно-характеристичним потенціалом;
- юридично вони не успадковуються.

Розрізнявальною ознакою псевдонімів і прізвиськ є те, що псевдонім – це самоназва людини, а прізвисько надають інші з огляду на зовнішні чи внутрішні характеристики його носія. Зважаючи на джерело походження, зауважимо, що фіктивні найменування військових (як ОУН-УПА, так і АТО) репрезентуються однаковою мірою і самонайменуваннями, і назвами, наданими побратимами.

Одним із важливих аспектів, на який варто звернути увагу при вивченні військової псевдонімії, є причини, що змусили бійця приховувати власне ім'я за певним вигаданим іменем. Використання фіктивних найменувань може спровоковуватись різними суспільними чи особистими факторами. Тому кожен псевдонім є специфічним елементом, пов'язаним із внутрішнім світом самого користувача.

Мотиваційний характер іменувань такого типу інколи встановити надзвичайно важко, а то й практично неможливо. Адже лише учасники окремої військової структури, у межах якої функціонує позивне ім'я, безпосередньо знають причину, час, місце, мотиваційну ознаку його появи. Усім іншим людям, що не мають безпосереднього відношення до певного військового підрозділу, не є його учасником, внутрішня природа цього імені практично невідома [18, с. 59].

Зазначимо, що наділення воїнів відповідними позивними чи псевдо – давня українська військова традиція. Наприклад, воеводою Святого Володимира був боярин із прізвиськом *Вовчий Хвіст*; першого гетьмана України князя Дмитра Вишневецького називали *Байдюю*, а головнокомандувач УПА Шухевич був відомий як *Тур* і *Тарас Чупринка*. Несправжнє, друге ім'я – важлива регалія підпільної військової діяльності у будь-який час [12, с. 340–342]. Дослідження архівів псевдонімів діячів ОУН і УПА засвідчили, що одна особа могла використовувати кілька псевдо [18, с. 61]. За свідченнями учасників національно-визвольного руху, підпільники ОУН та УПА отримували псевдоніми від своїх командирів, коли приймали

присягу, або ж від побратимів з боротьби. Нерідко псевдонім підпільники прибирали собі самі: «Спочатку псевдо прибирав сам учасник, а потім, коли псевдо міняли, то уже призначало керівництво», «коли приймав присягу, то давали псевдонім», «керівники самі собі прибирали псевда, а стрільцям надавали», «...сам взяв собі псевдо Морозенко, бо поважав козацьких полковників» [5, с. 127; 12, с. 348]. З різних причин, зокрема з метою конспірації чи переходом на інший терен, упівці змінювали псевдонім або ж одночасно мали по кілька: *Яструб, Дуб – Анатоль Сидорук; Сосна, Сталевий – Костів Олексій; Мирний, Вишня – Самуляк Дмитро; Горобець, Грушка – Жигалюк Юрій; Лист, Щиголь – Канюк Василь*. Члени ОУН і учасники УПА, найактивніші у підпільницькій діяльності та бойових діях, мали, як уже зазначалось, і більше псевдонімів, пор.: «псевда змінювали в основному керівники, а стрільці мали по одному псевдо» [5, с. 128].

Можемо стверджувати, що військова псевдонімоторчість в Україні набула розвитку у зв'язку з суспільно-політичними умовами. Цьому сприяли революційні рухи доби Української Держави та Української Народної Республіки. Псевдоніми використовувалися в радянському підпіллі та партизанському середовищі, були поширеними серед членів Організації Українських Націоналістів (ОУН) та вояків Української Повстанської Армії (УПА) [9, с. 17]. Жорстокі репресії енкаведистських органів, переслідування родин членів ОУН–УПА змушували всіх, хто був пов'язаний з рухом опору, приховувати свої власні прізвища й найменуватися іншим, новим ім'ям – псевдонімом [6, с. 118].

**Способи творення,
структурні моделі
та особливості семантики псевд
членів ОУН-УПА
та позивних учасників АТО**

Учені по-різному підходять до класифікації способів і засобів творення псевдонімів, залежно від того, який критерій береться за основу. Розглянемо детальніше наявні в українському мовознавстві класифікації творення псевдонімних одиниць.

I. Ульяновцева, аналізуючи фіктоніми, диференціює два способи творення псевдонімів [16]:

- пов'язані зі справжнім іменем автора (*Василь Щербак – Хома Василь, Василь Ніновський – Сколоздра Василь, Макс – Скорупський Максим (ОУН-УПА); Архип – Архипов Василь, Атаман – Атаманчук Андрій, Бешений Йожик – Єжов Олександр, Білл – Білетюк Василь (АТО)*);
- не пов'язані зі справжнім іменем, асоціативні (*Беркут – Безхлібник Василь, Бистрий – Гайвас Ярослав, Бич – Чорній Василь, Білаш – Клячківський Дмитро (ОУН-УПА); Академік – Дергач Леонід, Альпініст – Курмашев Олексій, Ант – Коваль Олександр, Багдад – Боровик Руслан (АТО)*).

Бачимо, що псевдоніми членів ОУН-УПА та учасників АТО рівною мірою репрезентують два зазначених вище способи. Проте, на наш погляд, подана класифікація виявляє більшу спільність із семантикою антропонімів, аніж зі словотвірними особливостями.

Мотиваційними базами псевдонімів учасників визвольних змагань українського народу 40–50-х років ХХ ст. виступають християнські імена різної структури; прізвища діячів української історії доби Козаччини, Гетьманщини,

ватажків народних повстань; прізвища письменників, видатних людей, біблійні імена, відомі та змінені прізвища; прізвища героїв літературних творів; етноніми; назви людей за спорідненістю; назви професій, занять, посад; назви соціальних верств за їх становищем у суспільстві та особистими характеристиками; назви диких та домашніх тварин; назви птахів, комах, риб; назви дерев, кущів, лісових масивів; назви позаземних елементів Всесвіту; назви топографічних об'єктів; назви гірських порід та лексеми на позначення світлових і звукових явищ природи; назви частин тіла людини чи тварини; назви продуктів харчування; назви предметів людської діяльності; назви зброї та її частин; топоніми; лексеми на позначення абстрактних понять; субстантивовані прикметники, що вказують на зовнішній вигляд, характерні ознаки, колір шкіри, волосся, зріст, поставу людини; субстантивовані прикметники, що вказують на особливості характеру, звичок, внутрішнього світу людини; субстантивовані прикметники, утворені від відносних прикметників; числівники [19, с. 101].

Порівнюючи псевдоніми учасників визвольних змагань 40–50-х років ХХ ст. та теперішні позивні захисників України, спостерігаємо, що вони творилися і творяться переважно на основі лексем української літературної мови з тією відмінністю, що серед перших самоназв поодинокі зафіксовано південно-західні діалекти (*Бриль-Гамела Ярослав, Бульба-Голяш Григорій (ОУН-УПА)*), а серед других – окремі росіянізми (*Улибка – Костюк Віталій, Охотник – Ящук Павло, Опасний – Ляшенко Роман (АТО)*). До того ж позивними учасників АТО частіше, ніж псевдонімами учасників

визвольних змагань, стають слова іншомовного походження, що активно побутують у сучасному мовленні. Наприклад: *Сіті* – *Артемчук Віталій*, *Рейнджер* – *Пархоменко Сергій*, *Ред* – *Харченко Євген*, *Підбуль* – *Василишин Андрій*, *Падре* – *Редута Сергій* (АТО). Майже кожний псевдонім відбиває погляд називача на світ речей і не в останню чергу – погляд на самого себе, а це означає, що самоназва демонструє місце та вартість самої особи в суспільстві, характеризує її життєву позицію. Крім того, будучи самооцінками свідомих особистостей, псевдоніми допомагають точніше визначити світобачення їх носіїв, а ставши сьогодні самоназвами борців за українську незалежність, за єдину і неподільну державу – є засобом здійснення патріотичного виховання [19, с. 106].

Загалом більшість позивних бійців оформлені відповідно до фонетичних законів української мови, що дає нам підстави зарахувати їх до українського антропонімікону. Отже, ономасіологічний аналіз позивних українських бійців довів, що ці оніми є новим, найбільш близьким до громадсько-політичних псевдонімів та індивідуальних прізвищ, потужним класом антропонімів, закоріненим в українські традиції назовництва і здатним до подальшого розвитку. Вони органічно входять в онімну систему української мови, вносячи в неї нові тенденції та віддзеркалюючи сучасний соціум [4, с. 82–85].

Матеріал дослідження дає змогу висловити припущення про те, що серед морфологічних способів словотвору для псевдонімів найбільш продуктивним є лексико-семантичний, суть якого полягає в переосмисленні семантики загальноновживаних слів (*Біль* – *сотенний*

Відр. 91 *«Басейн»* ВО-5 *«Маківка»*, *Бір* – *Шишканинець Василь*, *Бір* – *Яремко Левко*, *Бистрий* – *Хамчук Петро* (ОУН-УПА); *Борода* – *Луговий Михайло*, *Броня* – *Петихачний Леонід*, *Вагон* – *Гончоренко Василь*, *Вікінг* – *Олійник Сергій*, *Вітер* – *Королько Микола* (АТО)). Високу частотність виявляють також неморфологічні способи творення, зокрема афіксальний (*Гриць* – *Грицак Осип*, *Іванко* – *Іван Катула*, *Лев* – *Левчишин Іван* (ОУН-УПА); *Рудік* – *Руденко Микола*, *Рябий* – *Рябенко Денис*, *Третьяков* – *Третьяк Вадим*, *Фарік* – *Фарісей Анатолій* (АТО)). Зауважимо, що псевдоніми учасників АТО, утворені афіксальним способом або способом нуль-суфіксації, це здебільшого трансформації прізвищ у загальноновживані лексеми. Простежимо: *Цинк* – *Цинкум В'ячеслав*, *Риба* – *Рибальченко Данило*, *Гуру* – *Гурний Дмитро*, *Кум* – *Кумецький Віктор* (АТО). Серед псевд членів ОУН-УПА таких лексем не виявлено.

Усебічно аналізуючи псевдоніміку ХХ століття, зокрема самоназви та клички кримінальних елементів, Н. Павликівська виокремлює ряд структурних моделей та виділяє на зазначеному матеріалі способи творення псевдонімного найменування [9; 10; 11]. Зупинимось детальніше на деяких із них. Основними способами творення псевдонімних самоназв, на думку вченої, є використання уже готових номінацій та дериваційні утворення. Найбільш продуктивною моделлю серед них є, за нашими спостереженнями, онімізація загальноновживаної лексики, тобто мотиваційно псевдонім не пов'язаний зі справжнім іменем особи (*Ягода* – *Лукаевич Мар'ян*, *Ялівець* – *Ялоха Іван*, *Яр* – *Кучер Михайло*, *Яр бей* – *Свистун Микола* (ОУН-УПА);

Бурячок – Бабій Анатолій, В'єтнам – Астраков Дмитро, Вальтер – Белофастов Геннадій, Вовк – Калхаков Олександр, Вуж – Криворученко Степан (АТО)), значно рідше псевдоніми творяться шляхом видозміни справжнього іменування (Яр – Ярмола Василь, Яворенко – Яворів Григорій, Демо-Довгопільський – Довгопільський Анатоль, Зена – Левицька Зеновія, Мечник-Мудрик – Мечник Степан (ОУН-УПА); Кет – Носкова Катерина, Клема – Клемеша Сергій, Клим – Климяк Ігор, Кутуз – Кутузаний Олександр (АТО)). Дериваційні утворення – це здебільшого видозмінені імена бійців, власні чи загальні назви з додатковими формантами (Світла – Світлик Богдана-Марія, Юрко – Юрій Чуйковський, Триліс – Гіль Микола, Трясило – Михайло Бобанич (ОУН-УПА); Домік – Домашенко Олександр, Гуру – Гурний Дмитро, Димон – Рожков Дмитро, Марічка – Коваленко Марія (АТО)). Зазначимо, що модифіковані імена як псевдоніми трапляються рідко, що передусім пов'язано з міркуваннями безпеки стосовно носія того чи того псевдоніма.

З-поміж інших способів творення псевдонімів українських військових (членів ОУН-УПА та учасників АТО), як уже зазначалось, активним є спосіб, що передбачає заміну апелятивної основи прізвища лексемою, пов'язаною з нею тематично: Вишня – Вишневський Олег, Голуб – Голубев Сергій (АТО).

Використання готових лексичних одиниць для позначення особи характеризується широким застосуванням антропонімів (прізвищ, імен, імен по батькові), топонімів (назв географічних об'єктів) та апелятивів (загальних назв). Псевдоніми формуються шляхом використання загальних назв у ролі оніма.

Такий спосіб номінації, як уже частково зазначалось, є високопродуктивним у військовій псевдонімії: *Вир – Котик Семен, Вихор – Андрейчук (Андрійчук) Іван, Вишня – Гой Іван, Вівчар – Косарчин Ярослав, Вовк – Юрицяк Осип (ОУН-УПА); Тренер – Юлдашов Тимур, Фізрук – Бабич Олександр, Фортуна – Косовська Аліна, Фотограф – Величко Юрій (АТО).*

Як показує матеріал дослідження, псевдонімотворчість учасників АТО може мати комічний характер. Часто позивними обираються імена улюблених персонажів фільмів та мультфільмів: *Термінатор – Скиба Олександр, Папай, Ніндзя – Кривенко Денис, Немо – Бойко Юрій, Масяня – Гонюкова Марія, Мальвіна – Федоришин Христина, Доктор Хаус – Небір Володимир, Дейл – Сінгуб Антон, Грізлі – Зубов Михайло, Вінні Пух – Ларін Микола (АТО).* Рідше за псевдоніми правили топоніми, міфони́ми і зовсім рідко астроніми [9, с. 16]. Наприклад: *Сіріус – Гладкий Сергій, Мойсей – Шапошник Олександр, Зевс – Зейлик Володимир, Еней – Цедік Антон (АТО).*

Репрезентативними є псевдоніми, сформовані внаслідок семантичного переосмислення апелятивів. Це, передусім, псевдоніми – субстантивовані прикметники, які додатково характеризують носія з огляду на зовнішні чи внутрішні риси, вказують на особливості характеру, вдачі людини: *Чесний – Стойка Роман, Тихий – Білоцерковець Микола, Смішний – Єрощенко Олександр (АТО), Чужий – Охримович Василь, Тихий – Тимець Іван, Окулярний – Тимчій Володимир (ОУН-УПА).*

Специфікою у військовій псевдонімії є наявність колективних та перекладних псевдонімів, псевдонімів-запозичень: *Вогонь – 13-та окрема бригада швидкого*

реагування, Гудіні – Мельников Андрій, Михалич – Мельник Віктор, Спілберг – Курносенко Микола, Кіпіш – Князев Володимир (АТО).

Військові псевдоніми, як уже зазначалося, творяться як неморфологічними, так і морфологічними способами. В основному це моделі з однокомпонентною структурою: ім'я, прізвище чи онімізована лексема, рідше – двокомпонентні. Багатокомпонентні моделі, виражені синтаксичними одиницями (словосполученням і реченням), при аналізі матеріалу дослідження нами не виявлені.

Стосовно способів творення вторинних фіктивних найменувань військових зазначимо, що найбільш продуктивними є онімізація апелювання та використання інших онімів. Меншу частотність виявляє спосіб, що передбачає видозміну справжнього іменування автора (усічення початкової або кінцевої частини імені або прізвища, заміну формантів у справжньому імені чи прізвищі, їх скорочення), а також афіксальний та основоскладання.

За структурою псевдоніми військових поділяються на однослівні та багатослівні на зразок повного іменування особи, які складаються з прізвищового компонента й одного чи декількох особових імен [11, с. 442]: Гонта – Микола Шкарупа, Довбуш – Гринішак Лука, Євген Рен – Побігуций Євген, Євген Скиба – Микола Лебідь, Євстахій Боднар – Польовий Омелян (ОУН-УПА). Псевдонімів у формі синтаксичних конструкцій серед псевд членів ОУН-УПА та учасників АТО нами не виявлено.

Розгляньмо окремі види структур псевдоніма:

1. Псевдоніми-прізвища – зазвичай утворюються від відомих прізвищ

(прізвиस्क) історичних постатей, вагажків народних повстань, митців (переважно однокомпонентні): Богун – Лаврів Іван, Гонта – Микола Шкапура, Мономах – Мацелко Михайло, Залізник – Гнатів Михайло (ОУН-УПА), Ленін – Бакульманов Олег, Аскольд – Логінов Валерій (АТО), похідні від назв літературних героїв, прізвищ українських і російських письменників, літописців (теж однокомпонентні зі структурою прізвище або ім'я): Боян – Козуч Борис (ОУН-УПА), Лермонтов – Ніколов М., Ернесто – Гальченко Ігор, Гомер – боєць полку «Азов», Шекспір – Кумиров Павло, Франко – Пославський Марк (АТО);

2. Найменування, що утворилися від міфонімів: Еней – Олійник Петро, Медя – Чорна Марта (ОУН-УПА), Мойсей – Шапошник Олександр, Зевс – Зейлик Володимир, Єва – Гірковська-Зелінська Олена, Еней – Цедік Антон, Сіріус – Гладкий Сергій, Прометей – Гринчишин Максим (АТО);

3. Псевдоніми-імена складають кількісно одну з найбільших груп, яка представлена переважно українськими чоловічими назвами, рідше жіночими: Богдан – Козак Микола, Ярослав – Юрчук Степан, Юрко – Коваль Степан, Федір – Тершаковець Зиновій (ОУН-УПА), Даша – Ірина (медик батальйону «Айдар»), Жека – Голік Євген, Тарас – Черпашин Олександр, Семен – Семеншин Григорій (АТО);

4. Зустрічаються псевдоніми іншомовного походження (Страитель – Калініна Людмила, Снегірь – Беленець Андрій, Сепар – Воронін Микола, Седий – Сисенко Михайло, Север – Ганя Іван, Мелкій – Гончаров Володимир (АТО); Мікадо – Левицький Микола, П'єр – Федорів Петро, Джон – Габрусевич Іван, Брюс – Дмитро

Орлик (ОУН-УПА), Сіті – Артемчук Віталій, Стафф – Строчков Владислав, Ель Гато – Регеша Володимир, Кейн – Ушаков Едуард, Маджахед – Романов Іван (АТО)).

Отже, використання псевдоніма зумовлене різними соціальними та особистими чинниками. Серед них чільне місце посідають: потреба залишитися невідомим для загалу, прагнення уникнути переслідування шляхом приховування від громадськості справжнього прізвища військового за якоюсь вигаданою назвою, суспільно-політичні умови, можливість маніфестації через самоназву національного, ідеологічного чи естетичного кредо, наявність однофамільників тощо.

Матеріал дослідження дає змогу зробити висновки про те, що псевдоніми українських військових (і членів ОУН-УПА, і бійців АТО) як їх вторинні самоназви здебільшого виражені однолексемно, рідше – будуються за структурною моделлю ім'я + прізвище, непродуктивними в аспекті творення є багатокомпонентні фіктоніми. Псевдоніми, що обиралися і продовжують обиратися українськими військовими, є відображенням їхніх намірів і позначають місце народження чи проживання (найменування, утворені від географічної назви), зв'язок з довколишнім світом (псевдоніми, основою яких послужили назви рослин і тварин) та відношення у системі «людина – людина» (відантропонімічні вторинні номінації).

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий глумачний словник сучасної української мови / уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. С. 1001.
2. Капелюшний В. Замасковані імена: псевдоніми і криптоніми та проблема атрибуції авторства в історіографії українських національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. Київ: Нора-Прінт, 2001. 346 с.
3. Комісаренко Т. Вплив псевдоніма на долю носія. URL: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/1718/1/Тетяна%20Комісаренко.pdf>.
4. Кравченко Л. Мотиви номінацій позивних українських бійців – учасників бойових дій російсько-українського конфлікту на сході України. URL: Тека Ком. Пол.-Ukr. Związ. Kult. OL PAN, 2016. С. 80–85. http://www.pan-ol.lublin.pl/wydawnictwa/TZwiaz11/10_Kravczenko.pdf
5. Лесюк М. Неофіційний антропонімикон УПА. *Галичина*. Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис. Івано-Франківськ, 2002. № 8. С. 126–139.
6. Лесюк М. Псевда вояків Української Повстанської Армії. *Studia Slawistyczne 1; Nazewnictwo na pograniczach etniczno-językowych – Białystok*. 1999. S. 117–124.
7. Лучик В. Сучасні дослідження сучасної української псевдонімії. *Українська мова: науково-теоретичний журнал Інституту української мови НАН України*. 2012. № 2. С. 129–135.
8. Німчук В. Про українську псевдонімію та криптонімію. *Українська мова*. 2002. № 2. С. 30–58.
9. Павликівська Н. Псевдоніми учасників національно-визвольних змагань 1929–1950-х років ХХ століття: ОУН та УПА. *Лінгвістичні дослідження: збірник наукових праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. 2012. Вип. 33. С. 14 – 18.
10. Павликівська Н. До питання про номінаційні процеси у жіночій псевдонімії. *Українська мова*. 2005. № 3. С. 79 – 118.
11. Павликівська Н. Мотиви соціального спрямування у псевдонімній номінації. *Вісник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаніка. Філологія*. Вип. 15–18. Івано-Франківськ, 2007. С. 439–444.
12. Патриляк І. «Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля

та повстанський рух (1939–1960 рр.). *Центр досліджень визвольного руху*. Львів: Часопис, 2012. 572 с.

13. Підкуймуха Л. Позивні учасників антитерористичної операції на Донбасі: спроба аналізу. *Мова: класичне – модерне – постмодерне: збірник наукових праць*. 2016. Вип. 2. С. 135–144.

14. Суркова Т. Псевдонимы как особый тип антропонимов. *Русская ономастика*. Рязань: Рязанский гос. пед. ун-т, 1977. С. 91–100.

15. Торчинський М. Денотатно-номінативна структура антропонімікону української мови. *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: Філологічні науки*. Вип. 15. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2007. Т. I. С. 146–150.

16. Ульянцева І. Способи утворення літературних псевдонімів. URL: <http://fiddle.kiev.ua/home/pseudonim.htm>.

17. Чучка П. Українські псевдоніми: статус, структура і функції. *Наукові записки Кіровоградського державного педуніверситету ім. В. Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. 2001. Вип. 37. С. 98–121.

18. Шульська Н. Номінативна характеристика позивних імен бійців АТО, уживаних в мові ЗМІ. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. № 1. С. 56–68.

19. Яцків Р. Псевдоніми учасників національно-визвольних змагань – позивні військовослужбовців Збройних сил України: семантичні паралелі. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2014. С. 99–106.

Ми ототожнюємо поняття псевдонім, псевдо й позивний, адже в кожного із них спільне призначення – «приховати, замаскувати» справжнє ім'я носія. Очевидно, що псевдонім має найширшу сферу застосування (окрім військово-політичної, також мистецтво, література). Термін «псевдо» використовують стосовно учасників національно-визвольних змагань (ОУН-УПА), і нині ним послуговуються бійці багатьох добровольчих батальйонів. Та найвживанішим у сучасному дискурсі є поняття «позивний», який служить для того, щоб боєць мав змогу не називати своїх персональних даних.